

У спеціалізовану вчену раду Д 26.459.0
в Інституті інформаційних технологій і
засобів навчання НАПН України

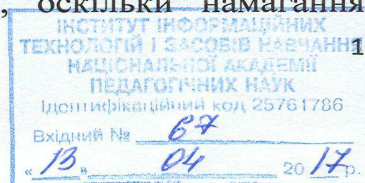
ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора, дійсного члена НАПН України
Олійника Віктора Васильовича**

про дисертацію Тимчук Лариси Іванівни «Теоретико-методичні засади
проектування цифрових наративів у навчанні майбутніх магістрів освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.10 – інформаційні технології в освіті

Актуальність проблеми формування цифрової компетентності у вчителів зумовлена викликами ХХІ століття, що увиразнюються у таких чинниках: у сучасному соціумі з моніторів різноманітних технічних засобів лине нескінченний потік цифрових наративів у формі масмедійних новин, рекламних роликів, що переплітаються з потоками інформаційних повідомлень в Інтернет-мережі; життя молоді, неможливо уявити без спілкування в електронних соціальних мережах, де відбувається вільний обмін наративами різного виду (текстовими, фото, відео та ін.); більшість громадян сучасного суспільства залучені до процесів сприймання, створення й поширення цифрових наративів, що потребує розвитку творчих і технологічних умінь, здатностей до критичного мислення.

На превеликий жаль, у сучасних загальноосвітніх, середніх та вищих навчальних закладах мало місця відводиться навчанню, в якому використовується потужний когнітивно-креативний потенціал цифрових технологій. Не дивно, що сучасні учні, студенти спішають покинути стіни навчальних закладів, щоб поринути в світ, де вони можуть реалізуватися, висловити власну думку, спілкуватися як з прихильниками, так і опонентами висловлених тверджень; відпочивати й отримувати задоволення від проведеного в такий спосіб часу. Таким чином, дисертаційне дослідження Тимчук Л.І. є актуальним і соціально значущим, оскільки намагання

впровадити в навчання майбутніх магістрів освіти проектування цифрових наративів є водночас стремлінням трансформувати навчальний процес у відповідність до вимог ХХІ століття.

Автор дисертації справедливо вважає, що для здійснення позитивних змін у системі освіти, перш за все, необхідно забезпечити підготовку майбутніх учителів до впровадження інновацій в практику (Р.2, п. 2.4, Р.3, п. 3.2) Не буде перебільшенням сказати, що всі без винятку вчителі, незалежно від фаху і сфери освітньої діяльності, потребують навчання проектувати цифрові наративи. Особлива роль в цьому процесі належить біографічним цифровим наративам, проектування яких активізує процеси гуманізації, індивідуалізації навчального процесу. У дослідженні розв'язано ряд завдань, зокрема, визначено сутність категорії «цифровий наратив» і проаналізовано його властивості, види, функції і форми функціонування в сучасному інформаційному суспільстві (Р.1, п. 1.2)

Інтегральна сутність цифрових наративів полягає в поєднанні цифрових технологій з мистецтвом усного мовлення.

Особливістю дисертаційного дослідження Тимчук Л.І. є те, що робота ґрунтується на детальному опрацюванні зарубіжного досвіду. Наголосимо, що на основі вивчення зарубіжних джерел, серед яких монографії, статті, дисертації зарубіжних учених дотичної тематики, дослідницею вперше введено у вітчизняний науковий обіг та з'ясовано сутність категорії «цифровий наратив», як інтегральної єдності цифрових технологій і мистецтва усного мовлення. У дисертації розглянуто відмінності у підходах до визначення *понять* «цифрова історія», «цифрова розповідь», які можуть трактуватися як синонімічні до категорії цифрового наративу, якщо передають інформаційне повідомлення рефлексивного характеру, тобто відображають точку зору автора наративу.

Характеризуючи основні властивості, форми, функції цифрових наративів, дисертантка використовує сучасні наукові підходи до вивчення,

детермінації та інтерпретації явищ конвергенції цифрових технологій з соціо-гуманітарними сферами діяльності людей, що уможливило здійснення наукового пошуку відповідно останніх наукових досліджень у міжнародному просторі (Р.3, п. 3.3).

Аналізуючи зарубіжний досвід, дисертантка, на перший погляд, здається захоплюється описом наративного навчання. Проте заслуговують детального опрацювання висвітлені у дисертації концептуальні ідеї Джерома Брунера про спорідненість, подібність процесу створення наративу до процесу наукового пошуку, про можливість представлення всієї історії науки у вигляді серії наративів про досягнення видатних учених, які ставили перед собою й вирішували фундаментальні проблеми (Р.2, п. 2.1). Не менш значущим є представлений у дисертації досвід реалізації наративного підходу в професійній педагогічній освіті німецьких учителів (Р.2, п. 2.2). Дисертанткою уведено у вітчизняний науковий обіг ідеї зарубіжних учених, відображених у проектних дослідженнях стосовно використання цифрових наративів для підвищення якості освіти, а також визначено етапи поширення цифрового наративного навчання в зарубіжному просторі вищої освіти (Р.2, п. 2.3).

Методологічно обґрунтованою, науково виваженою є авторська концепція проектування цифрових наративів, яка поєднує загальні положення, мету, генезис провідних ідей, ядро, характеристичний та результативно-прогностичний компоненти і спрямована на розкриття навчальних можливостей використання цифрових наративів щодо розвитку когнітивних, комунікативних, креативних та цифрових умінь (Р.3, п. 3.3). Знаменно, що ядро концепції komponують ідеї, витoki яких знаходимо у цифровій гуманістиці – міждисциплінарній галузі наукових досліджень й освітніх практик, що виникла на перетині комп'ютерних і гуманітарних дисциплін. Дисертанткою розкрито можливості й переваги проектування цифрових наративів, які є джерелом розумового й естетичного розвитку,

сприяють позитивному ставленню до навчання; створюють сприятливе середовище для особистісного вираження потреб кожної людини, стимулюють процеси самопізнання й пізнання довкілля; виступають універсальним підходом до індивідуалізації навчання, в тому числі людей з особливими потребами.

До ядра концепції також відносимо сукупність науково-педагогічних підходів до розгляду проблеми проектування і впровадження цифрових наративів у навчальний процес майбутніх магістрів освіти, серед яких особливе місце займає наративно-цифровий підхід, що передбачає таку педагогічну взаємодію, в ході якої раціонально-логічна та почуттєво-емоційна характеристики інформаційних повідомлень передаються й засвоюються не тільки через вербальний, але й інші інформаційні канали, що створюються за допомогою цифрових технологій, і дає можливість розширити, збільшити, поновити ряд смислів навчального контенту.

Погоджуємося з прогностичним твердженням дисертантки про те, що концептуальні ідеї дослідження уможливають ефективно використати цифрові наративи для демократизації, гуманізації, одухотворення навчально-виховного процесу, який відповідатиме як соціальним, так й індивідуальним потребам, буде привабливим для сучасної студентської молоді.

Важливе практичне значення має розроблена педагогічна технологія проектування цифрових наративів, основу якої складають організаційні дії педагога подані у формі чітко визначеного алгоритму (Р.4, п. 4.2). Охарактеризована педагогічна технологія, що складається з трьох функціонально пов'язаних циклів (початкового, завершального і демонстративно-рефлексивного), може бути застосована для проектування цифрових наративів в ході різних видів та форм навчання.

До теоретично значущих і практично орієнтованих здобутків дисертаційного дослідження належить модель проектування цифрових наративів у навчанні майбутніх магістрів освіти, яка передбачає

функціонування п'яти взаємопов'язаних між собою компонентів: аксіологічно-мотиваційного, аналітично-змістового, технологічно-базисного, праксеологічно-творчого, результативно-рефлексивного (Р.4, п. 4.3).

Заслуговує схвалення виокремлення аксіологічно-мотиваційного компоненту моделі, що показує розуміння Тимчук Л.І. важливості ціннісного, позитивного ставлення майбутніх магістрів освіти до проектування цифрових наративів. Компонент поєднує духовні, моральні, естетичні цінності, мотиви вчинків та дій, їх зв'язок між собою та соціальними та культурними чинниками розвитку особистості. На основі усвідомлення цінностей і потенціалу проектної діяльності формуються її мета і завдання, що сприймається студентами не в якості зовнішньої вимоги викладача, а скоріше виявленням їх внутрішнього бажання до творчої діяльності за допомогою цифрових технологій. Специфікою авторської моделі є те, що розвиток цифрової компетентності майбутніх магістрів освіти здійснюється шляхом збагачення когнітивних умінь, творчих та комунікативних компетентностей та надання всьому навчальному процесу дослідницько-творчого характеру.

У дослідженні на основі моделі розроблено методичну систему проектування біографічних цифрових наративів у навчанні майбутніх магістрів освіти, що поєднує методики біографічного дослідження, визначення контенту біографічного цифрового наративу і навчання студентів проектувати біографічні цифрові наративи (Р.5, п. 5.3).

Високої позитивної оцінки заслуговує ідея дисертантки про вибір серед різних видів цифрових наративів саме біографічних та обґрунтування їх значущості як пріоритетного засобу забезпечення гуманістичних та демократичних процесів у навчанні майбутніх магістрів освіти, важливим компонентом якого повинно стати життя кожної окремої людини, її унікальне й неповторне буття. Яскравим прикладом стали біографічні цифрові наративи про педагогічні умови становлення і розвитку видатних

діячів науки і культури М.Амосова, В.Глушкова, М.Драгоманова, С.Ковалевської та ін.

До позитивних сторін дисертації належить організація і проведення упродовж 2012-2016 років експериментального дослідження на базі вищих навчальних закладах України (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) та Польщі (Університет Яна Кохановського в Кельцах філія в місті Пьотрков Трибунальський) і охопило 126 українських та 124 польських студентів (загальна кількість – 250 осіб). Наголосимо, що експериментальне дослідження відбулося відповідно до укладеної угоди про співпрацю між Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Університетом Яна Кохановського в Кельцах філія в місті Пьотрков Трибунальський (Польща) (Р.6, п. 6.2).

Оцінювання ефективності авторської методичної системи проектування біографічних цифрових наративів здійснювалося за допомогою визначених трьох груп критеріїв сформованості цифрової компетентності у майбутніх магістрів освіти щодо проектування біографічних цифрових наративів (п. п. 6.1). Цифрова компетентність у майбутніх магістрів освіти щодо проектування біографічних цифрових наративів трактується як усвідомлення доцільності створення і поширення цифрових біографічних наративів, знання правових засад їх проектування й поширення, уміння знаходити, аналізувати, відбирати, перетворювати та зберігати інформаційні повідомлення необхідні у процесі проектування, уміння застосовувати цифрові технології для проектування нових біографічних цифрових наративів; здатність залучати учнів до створення біографічних цифрових наративів; вміння реалізувати освітні функції біографічних цифрових наративів у педагогічній діяльності.

Хід та результати формувального експериментального дослідження підтвердили припущення про те, що впровадження, розробленої на основі

моделі методичної системи проектування біографічних цифрових наративів у навчальний процес майбутніх магістрів освіти сприятиме підвищенню рівнів сформованості у них цифрової компетентності, що дає підстави зробити висновок про її ефективність (Р.6, п. 6.3).

Представлене Тимчук Л.І. практичне значення отриманих нею результатів наукового пошуку не обмежується зазначеними автором дисертації положеннями про можливість їх використання у формальному й неформальному навчанні студентів вищої педагогічної та післядипломної освіти; підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки наукових, науково-педагогічних кадрів для удосконалення цифрової компетентності учасників навчального процесу.

Заслужують на пильну увагу окреслені дисертанткою перспективи подальших наукових досліджень та рекомендації щодо використання отриманих результатів (Р.6, п. 6.4). Ці рекомендації охоплюють практично всі сфери неперервної педагогічної освіти, від працівників дошкільної освіти до викладачів вищих навчальних закладів, а також різноманітні предметні галузі (гуманітарні, природничо-математичні, мистецькі), напрями педагогічної дії (діагностика, підтримка, реабілітація, терапевтичний вплив).

Як приклад, хочу привернути увагу до запропонованого дисертанткою способу розв'язання проблеми, яка у складних умовах життя на фоні трагічних випробовувань, які випали на долю українського народу на початку ХХІ століття, набуває стратегічного значення, а саме формування у громадян медіа компетентності – знань та умінь розуміти, оцінювати і грамотно використовувати медіа продукцію, іншими словами цифрові наративи, що пропонуються засобами масової інформації. З цією метою застосовують стратегію розвитку критичного мислення, що поєднує такі види діяльності: встановлення відмінностей між достовірними фактами й зробленими заявами; визначення надійності джерела; розрізнення

обґрунтованих і необґрунтованих тверджень; знаходження сумнівних, необ'єктивних матеріалів; формулювання обґрунтованих висновків.

Охарактеризована стратегія, як справедливо підкреслює Тимчук Л.І. позитивно впливає на розвиток когнітивних умінь, але її застосування не є достатнім для формування медіакомпетентності. Якщо покласти в основу розвитку медіа компетентності методику навчання створювати цифрові наративи, то реципієнти інформаційних повідомлень повинні переконатися на власному досвіді, що запропонований інформаційний продукт є результатом творчої діяльності його авторів, які транслують для інших власні цінності й переконання. Таким чином, наполягаємо на особливій науковій та практичній цінності дисертації.

Структура дисертаційної роботи науково виважена і логічно вибудована. Дисертаційна робота складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що містить 430 найменувань, із них 211 – іноземними мовами (на 34 стор.), додатків (на 61 стор.). Загальний обсяг дисертації – 468 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 373 сторінках. Дисертація ілюстрована 2 таблицями, 18 рисунками.

На основі вивчення бібліографії дослідження зроблено висновок, що дисертантка проаналізувала та застосувала достатню кількість джерел із тематики дисертаційної роботи. У висновках узагальнено дані відповідно до поставлених завдань. Аналіз змісту дисертації та автореферату свідчить про високий науковий рівень здійсненого дослідження.

Викликає схвалення апробація результатів дослідження на конференціях та наукових заходах різних рівнів. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Тимчук Л.І. висвітлено в 39 друкованих працях, серед яких: 1 монографія, 1 посібник у співавторстві, 20 статей у наукових фахових виданнях України; 5 статей у наукових виданнях

інших держав; 12 публікацій у інших наукових виданнях. Загальний обсяг авторського доробку – 33 др. ар.

Відзначаючи науково-теоретичну новизну та практичну значущість, у цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Тимчук Л.І., вважаємо за доцільне висловити певні зауваження і побажання:

- обґрунтовуючи авторську концепцію, варто було б висвітлити роль управлінців в реалізації концептуальних положень, виокремивши управлінсько-організаційний компонент;
- на наш погляд, більш детальної характеристики потребує констатувальне дослідження і, на нашу думку, його характеристики можна було подати в окремому підрозділі шостого розділу;
- авторська модель має процесуальний характер і може використовуватися педагогічними працівниками, які виявлять до цього інтерес і бажання. Проте, для системного впровадження у навчальний процес освітнього закладу проектування цифрових наративів доцільно розробити організаційну модель, яка б враховувала специфіку менеджменту освітнього закладу;
- бажаним було б, щоб методична система проектування біографічних цифрових наративів була впроваджена в систему післядипломної освіти, адже дуже важливо, щоб з результатами дисертаційного дослідження ознайомилися працюючі педагогічні працівники загальноосвітніх та вищих навчальних закладів;
- поза увагою дисертантки залишилася дистанційна відкрита освіта, хоча розроблена автором методична система заслуговує на впровадження у різні форми навчання;
- доцільно було б сформулювати словник з базових категорій дослідження, що значно полегшило б впровадження основних результатів дисертації у практику;

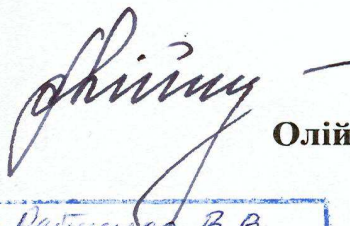
- дисертаційне дослідження виграло б, якщо його зміст більш широко наочно представити у таблицях і схемах.

Висловлені зауваження та побажання не заперечують позитивної оцінки рецензованого дисертаційного дослідження та не применшують його важливість для розвитку теорії і практики використання ІКТ в освіті. Всебічний аналіз дисертаційного дослідження, виконаного Тимчук Ларисою Іванівною, дає підстави оцінити його як роботу, що характеризується високим рівнем наукової новизни та практичного значення для теорії і практики використання ІКТ в освіті. На основі аналізу дисертації та автореферату, ознайомлення з працями, опублікованими за тематикою дисертації, відзначаємо актуальність здійсненого дослідження, належний рівень обґрунтування наукових положень, висновків і перспектив та рекомендацій щодо використання методичної системи проектування біографічних цифрових наративів, робимо висновок, що дисертаційна робота Тимчук Л.І. має вагоме значення для вітчизняної науки й заслуговує на високу позитивну оцінку.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам ДАК МОН України до докторських дисертацій відповідно до профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.459.01 в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України та відповідає вимогам пунктів 9, 11–14 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор, Тимчук Лариса Іванівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
ректор Державного вищого навчального
закладу «Університет менеджменту освіти»
11.04.2017 р.

Олійник В.В.

Підпис Олійник В.В.
ЗАСВІДЧУЮ:
Під. роботи
П. персоналом